

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра політології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан філософського факультету
Іван КАРПЕНКО

“ _____ 2023 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Демократія: від теорії до практики
(шифр і назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти	<u>бакалаврський</u>
галузь знань	<u>05 Соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)
спеціальність	<u>052 Політологія</u> (шифр і назва)
освітня програма	Політичні технології і аналіз політики (шифр і назва)
вид дисципліни	<u>обов'язкова</u> (обов'язкова/за вибором)
факультет	<u>філософський</u>

2023/2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою філософського факультету
Протокол № 6 від 16 червня 2023 року

РОЗРОБНИК: **Біденко** Юлія Михайлівна, кандидат політичних наук, доцент кафедри
політології філософського факультету.

Програму схвалено на засіданні кафедри політології
Протокол № 11 від 15 червня 2023 року

Завідувач кафедри політології

Олександр ФІСУН

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Політичні
технології та аналіз політики»

Гарант освітньо-професійної програми

Тетяна КОМАРОВА

Програму погоджено методичною комісією філософського факультету

Протокол № 10 від 14 червня 2023 року

Голова методичної комісії
філософського факультету

Сергій ГОЛІКОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “Демократія: від теорії до практики” складена відповідно до програми підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” спеціальності 052 “Політологія” освітня програма «Політичні технології та аналіз політики». Дисципліну розроблено та викладається за підтримки Міжнародної фундації виборчих систем IFES-Ukraine в рамках меморандуму із Каразінським університетом <https://ifesukraine.org/what-we-do/gromadyanska-osvita/>. Обов’язковим елементом дисципліни є самостійне розроблення та втілення власного соціального проекту здобувачами вищої освіти, що сприяє більш успішному досягненню мети та завдань курсу а також формуванню інтегральної, загальних та фахових компетентностей.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – формування однієї з найважливіших **обов’язкових загальних компетентностей** освітнього ступеня бакалавра: здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни – надати студентам цілісну систему знань про історію та концептуальні засади демократичного урядування, права людини, громадську участь; сформувати вміння знаходити та критично аналізувати інформацію, ефективно взаємодіяти з людьми різних поглядів та переконань; сформувати розуміння важливості громадської участі у демократичній державі; сформувати у студентів готовність долучатися до вирішення суспільних проблем та навчити використовувати для цього інструменти громадської участі, доступні в Україні. В результаті вивчення курсу у здобувачів освіти формуються наступні загальні та фахові компетентності:

- Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- Здатність виявляти ініціативу та підприємливість
- Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.
- Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- Здатність планувати та управляти часом.
- Навички міжособистісної взаємодії.
- Здатність працювати в команді.
- Цінування та повага різноманітності та мультикультурності
- Здатність бути критичним і самокритичним.
- Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.
- Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.
- Здатність розробляти та управляти проектами.

1.3. Кількість кредитів: 5

1.4. Загальна кількість годин: 150

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов’язкова	
Денна форма навчання	
Рік підготовки	
1-й	1
Семестр	
2-й	2
Лекції	
32 год.	10 год

Практичні, семінарські заняття	
32 год.	8 год
Самостійна робота	
86 год.	132 год.
Індивідуальні завдання	
Не передбачені	

1.6. Заплановані результати навчання

У результаті вивчення дисципліни «Демократія: від теорії до практики», згідно освітньо-професійної програми «Політичні технології та аналіз політики» здобувач освіти повинен **знати:** основні сучасні концепції демократії, прав людини, громадянського суспільства, принципи їхньої регуляції з боку держави та механізми впливу на неї громадян у демократичних державах на місцевому та національному рівні;

- свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у професійній діяльності (ПРН 06);
- історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення (ПРН 07).

вміти:

- критично мислити у сфері професійної діяльності (ПРН 03);
- використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності (ПРН 05);
- описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах (ПРН 10);
- застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності (ПРН 11).

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Теоретичні засади поняття демократії та ролі влади в умовах демократії

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОСНОВИ ДЕМОКРАТИЧНОГО УРЯДУВАННЯ

Природний стан та суспільний договір. Концепція та походження влади. Філософські засади демократичного урядування (Дж.Локк, Т.Гоббс, Ж.-Ж.Руссо). Концепція розумного егоїзму. Створення та еволюція демократії. Роль довіри між владою та громадянами у демократичному суспільстві. Поняття «суспільство». Формування суспільства та держави-нації. Характер відносин особистості та держави. Конкуруючі інтереси особистості та держави, які можуть призвести до конфлікту; як їх вирішити та чи варто віддавати перевагу інтересам держави чи особи. Якими є переваги та проблеми, пов'язані з природним станом, для людини та суспільства. Роль державної влади в умовах демократії: забезпечення безпеки та порядку, захист приватної власності та прав людини, захист вразливих верств населення, забезпечення економічного добробуту. Підходи до визначення зобов'язань держави перед громадянами.

ТЕМА 2. ПРИНЦИПИ ДЕМОКРАТІЇ

Принципи демократії (громадська участь, рівність, політична толерантність, підзвітність, прозорість, регулярні чесні та вільні вибори, економічна свобода, протидія зловживанню службовими повноваженнями, визнання результатів виборів, права людини, багатопартійні системи, верховенство права, правове закріплення прав людини). Сучасна демократія.

Початок роботи над студентським проектом: визначення проблемного питання та його дослідження в контексті принципів демократії.

Розділ 2. Права людини, механізми їх захисту та права вразливих верств населення

ТЕМА 3. ПРАВА ЛЮДИНИ

Сутність та природа прав людини. Еволюція прав людини. Покоління прав людини. Індивідуальні та колективні права. Сутність громадянських, політичних, соціально-економічних та культурних прав людини. Зобов'язання держави щодо прав людини: поважати, захищати, втілювати. Негативні та позитивні права. Дискусія щодо того, чи може обмеження прав людини

бути виправданим. Гідність, свобода, рівність, толерантність, демократія та справедливість як основа розуміння прав людини. Еволюція прав людини на українських землях.

Продовження роботи над студентським проектом: дослідження проблемного питання в контексті прав людини.

ТЕМА 4. МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Формування Організації Об'єднаних Націй. Основні документи в галузі захисту прав людини: Загальна декларація прав людини, Європейська Конвенція з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Системи захисту прав людини: універсальна та регіональні. Європейський суд з прав людини. Національні механізми захисту прав людини: дієве законодавство, правоохоронні органи, судова система, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, громадські організації. Особливості захисту прав вразливих верств населення. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про права дитини, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Конвенція про права осіб з інвалідністю. Захист прав людини під час воєнних дій.

Продовження роботи над студентським проектом: дослідження проблемного питання в контексті прав людини.

Розділ 3. Конституціоналізм, ліберальна демократія та розвиток демократії в Україні

ТЕМА 5. КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ, ЛІБЕРАЛЬНА ДЕМОКРАТІЯ ТА УКРАЇНА

Теорія конституціоналізму (Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є), конституція та її роль у державі. Поділ влади та політичні режими. Форми правління: президентська, парламентська, змішана. Загрози демократії (популізм, авторитаризм та тоталітаризм, низький рівень залученості громадян, тощо) та підтримка її сталого розвитку. Україна та конституціоналізм. Розвиток конституціоналізму на українських землях (Руська правда, Литовські Статути, Конституція Пилипа Орлика, Універсали Української Народної Республіки, Конституції СРСР, Конституція України та етапи її трансформації). Поділ влади в Україні. Суверенітет народу як засадничий принцип української Конституції.

ТЕМА 6. СИСТЕМА ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ ТА МЕХАНІЗМ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Законодавча, виконавча та судова влада в Україні, Президент України. Державна влада та місцеве самоврядування. Система стримувань і противаг. Адміністративно-територіальний поділ держави. Адміністративно-територіальний поділ України. Вибори, виборчі системи, політичні партії та їхні функції. Роль виборів у демократії. Політичні партії та формування партійної системи в Україні. Прозорість влади. Риси демократичного і недемократичного режимів. Підзвітність влади. Демократичне врядування. Роль влади у вирішенні проблем суспільства. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України. Розвиток навичок з ідентифікації та аналізу суспільно важливих проблем, співвідповідальності уряду та громадян за їх вирішення. Оцінка ефективності виконання державою своїх функцій.

Продовження роботи над студентським проектом: дослідження проблемного питання в контексті сфер відповідальності за нього влади.

Розділ 4. Роль громадянського суспільства та громадянина в умовах демократії

ТЕМА 7. ХАРАКТЕРИСТИКИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Підходи до визначення та характеристики громадянського суспільства (Аристотель, Дж. Локк, Т. Гобс, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гегель, К. Маркс, Ю. Габермас). Типи організацій громадянського суспільства. Дискусія про включеність деяких типів організацій (політичних партій, релігійних організацій, профспілок, медіа тощо) до громадянського суспільства. Умови для розвитку громадянського суспільства. Свобода об'єднань та свобода слова. Делегування соціальної відповідальності та децентралізація влади. Культура довіри та співпраці. Історичний огляд розвитку громадянського суспільства у Європі. Роль громадянського суспільства у розбудові демократії (В. Гавел). Функції громадянського суспільства за Ларрі Даймондом.

Продовження роботи над студентським проектом: дослідження проблемного питання в контексті сфер відповідальності за нього громадянського суспільства.

ТЕМА 8. РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕФОРМАХ У СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Огляд та аналіз громадських рухів у комуністичній Європі. Історія Польщі: Рух «Солідарність».

Історія Чехословаччини та Вацлава Гавела. Історія Румунії. Україна та «революція на граніті». Соціальний капітал: його поняття, характеристика, роль та функції.

Продовження роботи над студентським проектом.

ТЕМА 9. ВИКЛИКИ ДЛЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Виклики для громадянського суспільства в умовах демократії. Історичні передумови формування громадянського суспільства в Україні. Сучасний стан громадянського суспільства в Україні. Вплив громадянського суспільства на владу в Україні. Молодь та громадянське суспільство.

Продовження роботи над студентським проектом

ТЕМА 10. ГРОМАДЯНСЬКІСТЬ ТА ДЕМОКРАТІЯ

Визначення громадянськості. Обов'язки громадян в умовах демократії. Переваги громадської участі. Роль влади у створенні умов для громадської участі. Урядування, скероване на громадян. Рівні залучення громадян владою: від маніпуляції до делегування повноважень та громадського контролю. Громадянська культура. Громадянські чесноти.

Продовження роботи над студентським проектом.

ТЕМА 11. ЩО ТАКЕ «ХОРОШИЙ» ГРОМАДЯНИН

Концепції громадянськості за Джоелом Вестхаймером та Йозефом Кагне: громадянин, який несе особисту відповідальність; громадянин, який бере активну участь; громадянин, орієнтований на справедливість та правосуддя. Оцінка рівня власної залученості.

Продовження роботи над студентським проектом.

ТЕМА 12. АКТИВНЕ ГРОМАДЯНСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ

Громадська участь в Україні: історія та сучасний стан. Форми громадської участі, доступні в Україні (мирні збори, громадські об'єднання, звернення, вибори, громадські слухання, бюджет участі тощо), їх правове регулювання та практичне застосування. Поінформоване громадянство. Активність громадян та ефективність громадської участі в Україні.

Підготовка до заключного етапу студентського проекту.

Розділ 5. Презентація студентських проектів

ТЕМА 13-15. ПРЕЗЕНТАЦІЯ СТУДЕНТСЬКИХ ПРОЕКТІВ

Презентація студентських проектів (плану дій для вирішення обраного проблемного питання, аргументація того, як проблема може бути вирішена за допомогою цих дій тощо), їхній аналіз та рефлексія.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усьо-го	у тому числі					Усьо-го	у тому числі				
л		сем	Ср	інд	лаб	л		сем	Ср	інд	лаб	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Теоретичні засади основи демократичного урядування	14	4	4	6				2		12		
Тема 2 Принципи демократії	12	2	2	8					2	8		
Тема 3. Права людини	10	2	2	6				1		10		
Тема 4. Механізми захисту прав людини	12	2	2	8					2	8		
Тема 5. Конституціоналізм, ліберальна демократія та Україна	12	4	2	6				1		10		
Тема 6. Система демократії в Україні та механізм її реалізації	10	2	2	6				1		8		
Тема 7. Характеристики громадянського суспільства	10	2	2	6				1		10		

Тема 8. Роль громадянського суспільства в демократичних реформах у Східній Європі	8	2	2	4				1		8		
Тема 9. Виклики для громадянського суспільства	10	2	2	6					2	10		
Тема 10. Громадянин та громадянськість	10	2	2	6				2		8		
Тема 11. Що таке «хороший громадянин»	10	2	2	6						10		
Тема 12. Активне громадянське населення	10	2	2	6				1		8		
Тема 13-15. Презентація студентського проєкту.	16	4	4	8						10		
Заліковий контроль	6		2	4					2	12		
УСЬОГО	150	32	32	86			150	10	8	132		

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Тема 1. Теоретичні засади основи демократичного урядування	4	
2	Тема 2 Принципи демократії	2	2
3	Тема 3. Права людини	2	
4	Тема 4. Механізми захисту прав людини	2	2
5	Тема 5. Конституціоналізм, ліберальна демократія та Україна	2	
6	Тема 6. Система демократії в Україні та механізм її реалізації	2	
7	Тема 7. Характеристики громадянського суспільства	2	
8	Тема 8. Роль громадянського суспільства в демократичних реформах у Східній Європі	2	
9	Тема 9. Виклики для громадянського суспільства	2	2
10	Тема 10. Громадянин та громадянськість	2	
11	Тема 11. Що таке «хороший громадянин»	2	
12	Тема 12. Активне громадянське населення	2	
13-15	Тема 13-15. Презентація студентського проєкту.	4	
16	Заліковий контроль	2	2
Разом		32	8

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	К-сть годин	
		денна	Заочна
1	Підготовка доповідей за темою історії та теоретичних підходів до	6	12

	демократії. Опрацювання рекомендованої літератури / першоджерел		
2	Пошук визначень принципів демократії у словниково-енциклопедичних та науково-методичних джерелах. Розроблення студентами власного проєкту, поділ на групи. Підготовка до брейнстормінгу щодо тем проєкту	8	8
3	Пошук визначення прав людини запропонованій літературі. Самостійне вивчення поколінь прав людини	6	10
4	Опрацювання документів міжнародного права (Декларації ООН з належного врядування, Конвенції з прав людини та основоположних свобод Ради Європи, Принципів регуляції НДО Ради Європи та практики ЄСПЛ (кейси НДО, свободи висловлювань)	8	8
5	Порівняльний аналіз Конституції та вітчизняного законодавства щодо а) громадських організацій; б) професійних спілок; в) благодійництва г) волонтерства. Підготовка письмових доповідей та аналітичних записок	6	10
6	Підготовка до дебатів на тему ролі політичних партій в сталих демократіях та в Україні	6	8
7	Практичний аналіз інформаційних інструментів громадських інститутів. Моніторинг соціальних мереж і медіа щодо діяльності НУО. Опрацювання літератури з теми "Громадянське суспільство"	6	10
8	Вивчення чотирьох кейсів впливу громадянського суспільства на реформи та демократизацію у Східній Європі (Польща, Чехія, Румунія та Україна). Підготовка до вправи «Експертна мозаїка»	4	8
9	Підготовка до вправи «Медиація». Вивчення ролі громадянського суспільства в Українському спротиві 2014-2023 рр., аналіз кращих практик та презентація на семінарському занятті	6	10
10	Ознайомлення із концепціями громадянства в теоретичних джерелах. Підготовка до Сократівського семінару	6	8
11	Вивчення концептів політичної культури та участі, збір та аналіз кращих практик волонтерства та громадянської участі у мирний час та під час дії воєнного стану	6	10
12	Підготовка до симуляційної вправи «Громадські слухання», ознайомлення з інструментами участі громади в управлінні містом, вивчення українських та європейських	6	8
13-15	Підготовка до групових презентацій результатів студентських проєктів	8	10
16	Підготовка до залікового контролю	4	12
	Разом	86	132

6. Індивідуальні завдання

Не передбачені

7. Методи навчання

Основними методами навчання є лекційні та семінарські заняття за темами дисципліни. Викладення лекційного матеріалу здійснюється із використанням медіапрезентацій, відеоматеріалу з проблематики демократії, конституціоналізму та громадянської участі, використання експрес-дискусій та онлайн-застосунків під час інтерактивних лекцій (колаборативні дошки padlet, опитування, експрес-тести, групові інтерактивні вправи – nearpod.com та kahoot.it). Під час проведення семінарських занять використовуються такі методи та технології викладання, дебати, симуляційні ігри, вивчення прикладів (case-study) та аналіз цитат і мемів, презентація студентами інфографіки та аналітичних записок (брифів) щодо дослідження теми групового проєкту, групові дискусії за ключовими питаннями, командні вправи в малих групах, вебінари із запрошеними практиками – співробітниками громадських організацій та фондів, що діють в Україні.

Під час самостійної роботи здійснюється опрацювання студентами підручника та додаткових наукових праць, присвячених проблематиці демократії організації та функцій органів влади, збір та обробка інформації з відкритих джерел, написання есе, брифів, створення

мультимедійних презентацій та інфографіки, а також підготовка групового соціального проєкту за обраною студентами темою.

8. Методи контролю

При вивченні дисципліни застосовуються поточний та підсумковий семестровий форми контролю. Також, передбачено вхідний контроль (тестування) та контроль засвоєння навчального матеріалу дисципліни, віднесеного на самостійну роботу у вигляді оцінювання змісту та презентації групового соціального проєкту.

Поточний контроль (засвоєння окремих тем) проводиться у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на практичних заняттях, у формі виступів здобувачів з доповідями, участі у дебатах та модерованих групових дискусіях, а також при обговоренні навчальних питань на практичних заняттях та участі магістрантів у семінарах із запрошенням практиків – співробітників міжнародних організацій та фондів. За умов змішаного навчання семінари з практиками проводяться у форматі вебінару або в аудиторії – у форматі майстер-класу чи модерованої дискусії.

Підсумковий семестровий контроль з дисципліни є обов'язковою формою контролю навчальних досягнень студентів. Він проводиться у письмовій формі у вигляді заліку (за дворівневою шкалою оцінювання). Терміни проведення підсумкового семестрового контролю встановлюються графіком навчального процесу, а обсяг навчального матеріалу, який виноситься на підсумковий семестровий контроль, визначається робочою програмою дисципліни.

9. Схема нарахування балів

Сумарна кількість рейтингових балів за вивчення дисципліни за семестр розраховується як сума балів, отриманих за результатами поточного контролю, у т.ч. контрольної роботи – індивідуального завдання, та балів, отриманих за результатами підсумкового семестрового контролю. Максимальна сума балів за семестр складає 100 балів.

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання													к/р передбаче на навч. планом	Разом	Заліко ва робот а	Сума
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	T 11	T 12					
2	4	4	2	4	4	2	4	2	4	4	4	20	60	40	100	

Критеріями оцінювання знань за поточний контроль є успішність освоєння знань та набутих навичок на лекціях та практичних заняттях, що включає систематичність їх відвідування, здатність здобувача засвоювати категорійний апарат, навички узагальненого мислення, логічність та повноту викладання навчального матеріалу, активність роботи на практичних заняттях, рівень знань за результатами опитування, експрес-тестування на практичних заняттях, самостійне опрацювання тем у цілому чи окремих питань.

За виступ на практичному занятті здобувач може отримати від 1 (доповнення, уточнення після відповіді або виступу іншого здобувача) до 5 (доповідь-презентація, що містить розгорнутий аналіз питання із залученням даних наукових статей, монографій, статистичних даних, схем, тощо) балів. Загальна максимальна сума балів за роботу в семестрі для денної форми навчання складає **60** балів.

Критерії оцінювання роботи протягом семестру

Кількість балів	Критерії оцінювання
45-60	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважної причини, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді при виконанні завдань, здатність визначення

	теоретичних питань, на які розраховані завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми теми, вміння мислити абстрактно і узагальнено, здатність публічно представити матеріал.
31-44	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважних причин, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді з несуттєвими помилками при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми теми, здатність публічно представити матеріал
26-30	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених практичних занять, виконання завдань до кожного практичного заняття, активна робота на практичних заняттях, засвоєння основних положень курсу, допущення декількох незначних помилок при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно представити матеріал.
21-25	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених та практичних занять, епізодична відсутність виконання завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу, неповні відповіді при виконанні завдань, складності при визначенні теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно представити матеріал.
16-20	Несистематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на заняттях без поважних причин, наявність декількох невідпрацьованих тем пропущених практичних занять, епізодична відсутність виконаних завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення помилок при виконанні завдань, великі складності при визначенні теоретичних питань на які розраховані завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
11-15	Епізодичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на заняттях без поважної причини, наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять. епізодична відсутність виконаних завдань, пасивна робота на практичних заняттях (участь у роботі останніх лише за наявності стимулу з боку викладача), наявність певного уявлення щодо матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення значної кількості помилок при виконанні завдання, невміння визначити теоретичні питання, на які розраховано завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
6-10	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин, наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять. систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдань, нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання.
0-5	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин, теми пропущених лекцій та практичних занять не відпрацьовані, систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, відсутність знань, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдання. Нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання, невміння публічно представити матеріал.

Студент допускається до складання заліку за умов набрання 15 балів та виконання контрольної роботи – індивідуального аналітичного завдання.

Максимальна сума балів за залікову роботу складає **40**.

Критерії оцінювання залікової роботи

Кількість балів	Критерії оцінювання
35-40	Здобувач цілком і всебічно розкрив усі питання, вільно оперує поняттями і термінологією, демонструє глибокі знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідних питань і може аргументовано її доводити.
29-34	Здобувач достатньо повно і всебічно розкрив усі питання, вільно оперує термінологією і поняттями, демонструє знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідних питань і може аргументовано її доводити.
18-28	Здобувач розкрив питання у загальних рисах, але спостерігаються деякі упущення при відповіді на питання, обґрунтування неточні. Не підтверджуються достатньо обґрунтованими доказами.
10-17	Здобувач розкрив питання у загальних рисах, розуміє їхню сутність, намагається робити висновки, але при цьому слабо орієнтується в джерелах, припускається грубих помилок, матеріал викладає нелогічно.
0-9	Здобувач не в змозі дати відповідь на поставлені запитання, або відповідь не правильна, не розуміє суть питання. Не ознайомлений з джерелами. Не може зробити висновків.

Відповідно, максимальна кількість набраних балів по вивченню дисципліни складає **100** балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види діяльності протягом практики	Оцінка для дворівневої шкали оцінювання
90–100	зараховано
70–89	
50–69	
1–49	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна література:

1. Демократія: від теорії до практики. Посібник для студентів. Видання друге, доповнене. 2019 Міжнародна фундація виборчих систем. 103 с. URL: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/11/IFES-Ukraine-Democracy-from-Theory-to-Practice-Student-Handbook-v2-2019-08-29-Ukr.pdf>
2. Демократія: від теорії до практики. Підручник курсу. Видання друге, доповнене. 2019 Міжнародна фундація виборчих систем. 288 с. URL: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/10/IFES-Ukraine-Democracy-from-Theory-to-Practice-Course-Reader-v2-2019-08-29-Ukr.pdf>
3. Арато Е. Коен Дж. Відродження, занепад і реконструкція концепції громадянського суспільства. *Політична думка*. 1996. № 1.
4. Бойчук, М.А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії. Київ : ТОВ "Атлант ЮЕмСі", 2017. 207 с.
5. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. Львів, Літопис, 2000. 318 с.
6. Гоббс Т. Левіафан, або Суть будови і повноваження держави церковної та цивільної. Пер. з англ. К. : Видавництво "Дух і літера", 2000. 606.
7. Громадянське суспільство в Україні: збірка нормативних актів та статей / Авт.-уклад. М.Ставнійчук, В. Кулік . Київ : ПРООН, 2016 . 90 с.
8. Колодій А.Ф. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні. Монографія. Львів: Червона Калина, 2002. 213 с.
9. Локк Дж. Два трактати про врядування. К.: Основи, 2001. 265 с.
10. Токвіль А. Про демократію в Америці. У двох томах / Пер. з фр. Г. Філіпчука та М. Москаленка; Передмова Андре Жардена. К.: Видавничий дім «Всесвіт», 1999. 590 с.

11.Фукуяма Ф. Соціальний капітал; пер. с англ. Л. Шевчук. *Часопис «І»*. 2008. № 58. <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm>

Допоміжна література:

- 1) Bidenko Yu. Bidenko Yuliya. Ukraine: Nations in Transit 2022 Country Report. Freedom House. 2022. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2022>
- 2) Boulègue Mathieu, Lutsevych Orysia. 'Resilient Ukraine. Safeguarding Society from Russian Aggression'. *Chatham House, June 2022*. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2020-06-09-resilient-u...>
- 3) Diamond Larry What Civil Society Can Do to Develop Democracy URL: <https://diamond-democracy.stanford.edu/speaking/speeches/what-civil-society-can-do-develop-democracy>
- 4) Human Rights Watch 2021 Report. URL: https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf
- 5) Pollit C., Bouckaert G. Public Management Reform: a comparative analysis. Oxford : University Press, 2020. 345 p.
- 6) Біденко Ю.М. Громадські консультації та експертиза: демаркація інструментів та проблеми застосування в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології*. 2018. Вип. 33. С. 50-59.
- 7) Біденко Ю.М. Публічні консультації як інструмент впливу громадянського суспільства на формування політики // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології*. 2017. Вип. 32. С. 41-48.
- 8) Вінникова Н.А. «Демократія он-лайн»: роль інформаційних технологій у формуванні інтерактивного простору територіальної громади // *Територіальна громада: управління розвитком : моногр. За ред. Ю. О. Куца, О. В. Решеvecь*. Харків : Вид-во «Константа», 2013. С. 287–300.
- 9) Денисюк С. Г. «Нові мас-медіа» як чинник впливу на сучасні політичні комунікації // *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 94. С. 395–398. : *Історія. Політологія*. 2014. Вип. 10. С. 133–141.
- 10) Досвід регулювання конфліктів в світі. Уроки для України. *Аналітичний центр «Нова Європа»*. 2017. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Conflict- Lessons-for-Ukraine_01-36_ukr.pdf
- 11) Звіт Національного Інституту стратегічних досліджень "Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні" :аналіт. доп. К. : НІСД, 2017. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/XXI-e3446.pdf>.
- 12) Патнам Р., Творення демократії. Традиції громадянської активності в сучасній Італії. пер з англ. К. : Основи. 2001. 300 с.
- 13) Гомза І.А. Суспільно-політичні рухи : навчальний посібник. Київ : НаУКМА, 2018. 176 с.
- 14) Райс К. Демократія. - Х. : Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2018. 320 с.
- 15) Темелкуран Е. Як втратити країну. Сім кроків від демократії до диктатури ; пер. з англ. І. Возняка. Х. : Віват, 2019. 240 с. (Серія «Історія та політика»)

Закони України та міжнародні акти

- Конституція України від 28.06.1996 (зі змінами 22.02.2021)
- "Про об'єднання громадян" від 16.06.1992,
- "Про громадські об'єднання" від 22.03.2012
- "Про благодійну діяльність та благодійні організації" від 05.07.2012
- "Про волонтерську діяльність" від 19.04.2011
- "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" від 15.09.1999,
- "Про молодіжні та дитячі громадські організації" від 1.12.1998
- Стратегія розвитку громадянського суспільства в Україні до 2020 р.;
- Стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки.
- Загальна декларація прав людини (ООН, 1948). Міжнародні договори України. Декларації, документи: Збірник. К., 1992.
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Офіційний вісник України. 1998 р. № 13, / № 32 від 23.08.2006 . Ст. 270.
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права людини і громадянина. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1976. № 17. Ст. 291
- Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації. Указ Президента України від від 24.03.2014. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>

- Молодь: її права та соціальне становлення в сучасній Україні: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 13.09.2012. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0032323-12>

Інформаційні ресурси

Офіційні сайти державних органів влади в Україні:

- <http://www.president.gov.ua> – Офіційне Інтернет-представництво Президента України
- <http://rada.gov.ua> – Офіційне Інтернет-представництво Верховної Ради України
- <http://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал
- <http://www.mfa.gov.ua> – Офіційне Інтернет-представництво Міністерства закордонних справ
- <http://decentralization.gov.ua/> - Офіційний інформаційний ресурс з реформи децентралізації
- <http://www.ombudsman.gov.ua/> Уповноважена ВРУ з прав людини

Електронні ресурси неурядових організацій, аналітичних установ та центрів дослідження громадської думки в Україні:

- http://rpr.org.ua/	http://www.irf.ua/
- http://medialaw.kiev.ua/	http://osvita.mediasapiens.ua/
- http://imi.org.ua/law	www.cvu.org.ua
- http://www.coe.kiev.ua/	www.dif.org.ua
- http://pravo.org.ua/	www.icps.com.ua/
- http://ipo.org.ua/	http://www.prostir.ua/

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Асинхронне навчання та самостійна робота здійснюється здобувачами вищої освіти на інтерактивній платформі EDERA <https://demcourse.theworkademy.com/uk/signin/>, в результаті якої кожен слухач курсу може отримати сертифікат від Міжнародної фундації виборчих систем

Науково-методичні видання кафедри політології:
http://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/staff_pol/navchannja/pol_metodichka.html

Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Політологія»
<http://periodicals.karazin.ua/politology>

11. Особливості навчання за денною формою в умовах подовження дії обставин непоборної сили (в тому числі запровадження карантинних обмежень через пандемію)

В умовах дії воєнного стану освітній процес в університеті здійснюється за змішаною формою навчання, а саме:

- *дистанційно* (за затвердженим розкладом занять) на платформі Zoom проводяться всі лекційні заняття, також надаються записи лекцій на каналі Youtube;
- *дистанційно* на платформі Zoom проводяться практичні (семінарські) заняття в режимі реального часу із застосуванням допоміжних онлайн платформ (padlet – інтерактивна дошка, pearpod – опитування, експрес-тести, колаборативна дошка, інтерактивні вправи, kahoot – експрес-тестування, вхідний контроль);
- *змішане навчання*: лекційний контент (презентації, відео, основна та допоміжна література за курсом) а також консультації, перевірка змістовної частини індивідуального завдання та контроль самостійної роботи здійснюється на платформі <https://demcourse.theworkademy.com/uk/signin/>
- *Складання підсумкового семестрового контролю*: в разі запровадження жорстких карантинних обмежень з заборонаю відвідування ЗВО здобувачам денної форми навчання надається можливість скласти залік в письмовій формі дистанційно.